

EL MINERO I EL DIVINO

Conversa al peu d'un pi

Per Andreu Coso

Dedicat a tots els miners de la conca minera de Mequinensa, en especial a mon pare, Andrés Coso Esteve, que aquest any en fa 100 del seu naixement.

Ricardo Zamora, a la seua dreta una neboga, a l'esquerra Teresina Balsells i davant Andreu Coso l'any 1956 a l'hort de la Boada. Foto Josep Maria Balsells.

Tres hores asseguts a l'ombra d'un pi donen per molt i segur que van parlar de moltes més coses de les que soc capaç de recordar de les que ens va explicar el Minero, a ma mare i a mi, quan va tornar a casa, després d'haver tingut una llarga i interessant conversa amb el Divino.

El que contaré són records guardats durant anys a "l'angorfa" del meu cap, i dels que m'ha calgut fer un no menyspreable exercici de recuperació amb tot el que això representa, ja que la memòria és fràgil i mal-leable. El cervell, per tal de recordar esdeveniments, dades i situacions del passat, es veu obligat a reconstruir el record cada vegada que decidim recuperar-lo i alguns detalls, per molt que ens hi esforcem, no serem capaços de recuperar-los tal com van succeir. El cervell, per aquesta necessitat que té d'integrar i donar sentit als records els emplena de retalls d'altres records, d'experiències noves i de creences més o menys interessades. En aquest cas real que ara ens ocupa, i per tal d'atenuar en la mesura del possible els defectes i debilitats de la meua memòria, he portat a terme un treball paral·lel de consultes i investigacions que m'han servit per comprovar alguns detalls d'aquesta història.

El 4 d'agost de 1958 es va produir un tràgic accident⁽¹⁾ al quilòmetre 413 de la carretera de

Madrid a França, al terme municipal de Candanos, al xocar contra un camió la furgoneta en què viatjaven diversos jugadors de La Unión Deportiva Fraga i el seu entrenador, quan es dirigien a Saragossa després d'haver-se entrenat aquell matí al camp de futbol del club fragatí. A conseqüència de la col·lisió van resultar morts a l'acte l'entrenador Fermín Ponsá i el jugador Fructuoso Bona. Van morir posteriorment a l'ingressar a l'hospital el xofer de la furgoneta, Fructuoso Baquedano, i els jugadors Manuel Castejón i Julián Vidal. Van resultar ferits de diversa consideració els jugadors Ángel Blanco i José Barcelona.

Aquell mateix mes d'agost el Real Zaragoza va participar en un partit d'homenatge a les víctimes de l'accident. I dos mesos més tard, el 13 d'octubre, va ser el Reial Club Deportivo Espanyol qui va jugar un partit pel mateix motiu contra el Fraga, al camp de la Estacada.⁽²⁾ L'Espanyol el dia anterior havia disputat contra el Zaragoza, a la Romareda, el partit corresponent a la lliga de la primera divisió i els jugadors de l'Espanyol, entrenador, directius i altres acompanyants van pernoctar a Fraga, segurament a l'Hotel Casanova. L'endemà, a primera hora del matí, l'entrenador de l'Espanyol Marcel Domingo, el jugador Agustí Faura, un altre

jugador que no he set capaç de recordar qui era, i el secretari tècnic Ricardo Zamora, van presentar-se al bar Sport de Mequinensa on els esperaven els mequinensans, de ca Simó -Raimundo Catalán Cabistany i Raimundo Catalán Copons-, Manuel Silvestre Novials 'Lo Nyec', considerat el millor caçador de Mequinensa, i Andrés Coso Esteve Lo Xavalillo', que és qui havia participat dels contactes previs amb Agustí Faura, amic de la família.

La decisió de visitar Mequinensa per part dels representants de l'Espanyol no va ser un acte espontani. Agustí Faura, molt aficionat a la caça, tenia amistat d'anys amb la família de ca Simó i més d'una vegada els havia sentit explicar que Mequinensa era un lloc on abundava la caça. I Faura, sabent que havien de fer una estada de dos dies a Fraga, va contactar amb mon pare per tal de tantejar la possibilitat de fer una escapada per anar a caçar el maití del dilluns 13 d'octubre. I mon pare juntament amb els altres mequinensans que he anomena adés, van preparar tot el necessari: escopetes, gossos, etc. Suposo que sent un dia laborable i tots quatre miners en actiu, van demanar festa a l'encarregat de les seues respectives mines argumentant que s'havia de quedar bé amb aquells futbolistes professionals que havent vingut per fer un homenatge als futbolistes del Fraga accidentats havien decidit fer una visita al Poble per anar a caçar.

Van deixar aparcats cotxe i motos al costat d'un gran pi i Agustí Faura, Marcel Domingo, l'altre que no recordo, els dos de ca Simó i lo Nyec, van fer via per una d'aquelles serres de Mequinensa, mentre mon pare i Zamora es quedaven asseguts davall del pi esperant la tornada dels caçadors.

Què van fer aquell parell de personatges tan diferents, durant les tres hores que van estar-se asseguts davall d'un pi?... A ningú se'ns escapa que ells dos tenien ben poc en comú. L'un, Zamora, era un personatge mundialment conegut, culte, ric i viatjat. A Ricardo Zamora se l'havia considerat el millor porter del món. D'ell va dir Alfredo Di Stéfano "Sólo han existido dos porteros: San Pedro en el Cielo i Zamora en la Tierra". Entre unes coses i unes altres se li va quedar el nom de 'Divino'. A l'altre, mon pare, només el coneixien els de ca seua, els del Poble i pocs més; no havia tingut l'oportunitat d'estudiar, no li sobraven les pessetes i, sense comptar la Guerra Civil, escassapenes s'havia mogut de Mequinensa on va treballar tota la vida de miner. Però mira per on, va ser aquesta notable diferència entre ells el que va encendre la mútua curiositat i els va donar peu a encetar una llarga i curiosa conversa, amb intercanvi de vivències.

El Divino va explicar, a preguntes del Minero, que la famosa 'zamorana' la va inventar per defensar-se dels davanters que en aquells temps se'ls permetia carregar contra el porter i més d'una ve-

gada li havien marcat un gol fent cap ell i pilota dins de la porteria. La 'zamorana', li va dir, consistia en donant-li un cop a la pilota amb l'avantbraç a l'alçada del colze per enviar-la al mig del camp, abans de la topada amb un contrari.

Un altra de les preguntes del Minero va ser sobre el futur del seu fill, llavors porter reserva de l'Espanyol, a la qual Zamora li va contestar: "Aquest, val més que es dediqui a fer d'actor de cinema, que ho fa molt bé". Resposta que va deixar desconcertat mon pare, que no va saber si ho deia com una crítica o com una alabança. Jo sempre he cregut que Zamora va dir-li això del seu fill amb un punt d'orgull. Ell mateix, mentre era jugador en actiu va protagonitzar dos pel·lícules de baix perfil i escàs èxit comercial: *Por fin se casa Zamora* i *Campeones*. En canvi el seu fill, acabava de protagonitzar, juntament amb Toni Leblanc, Conchita Velasco i altres actors punters del cinema espanyol, una gran pel·lícula, *Las Chicas de la Cruz Roja*, interpretant el paper d'un jugador de futbol.

Ricardo Zamora fill amb Vicky Lagos i Toni Leblanc. Fotograma Las chicas de la Cruz Roja

Ricardo Zamora i José Samitier

També li va parlar de la relació amb Pepe Samitier (figura del Barça, del Real Madrid i de la selecció espanyola). Li va dir que ell i Samitier eren molt amics, com germans. Però va afegir, que eren com germans fora del camp, perquè dins del camp durant els partits, quan s'enfrontaven com a rivals, ell com a porter de l'Espanyol i Samitier com a davanter del Barça, es passaven tot el partit discutint i es pegàvem tot el que podíem sense cap mirament. De l'època com a rivals li va explicar que tenien establerta una aposta: "Si Pepe em feia un gol amb el cap, però havia de ser amb el cap, pagava jo el dinar

i si no, qui pagava el dinar era ell. Teníem costum de quedar per dinar cada setmana” li va dir.

També li va explicar que durant la Guerra Civil el van donar per mort en diferents ocasions: “de tant en tant sortia als diaris la notícia de la meua mort o que estava presoner dels uns o dels altres. Jo, al final, vaig marxar d'Espanya i em vaig exiliar a França”.

Però el Divino, que estava al corrent de la professió de miner de mon pare i dels altres mequinen-sans que els havien acompanyat fins allí, allò que realment li interessava, segons explicava mon pare, no era parlar de futbol sinó saber coses de mines i miners. I pel que es veu, devia voler aprofitar l'ocasió que li brindava la providència de tenir un autèntic miner per a ell sol. I al Miner, que li hauria agradat més que fos en Zamora qui li expliqués coses de la seua extraordinària vida com a porter de futbol (a quin periodista no hauria agradat tenir el Divino per ell sol i poder-li fer una entrevista de 3 hores sense interrupcions), no li va quedar altra que seguir responent les preguntes que, l'una darrera l'altra, li anava fent el Divino.

Així com del que va explicar el Divino al Minero em va quedar un record molt viu, del que li va explicar el Minero al Divino, m'és impossible recordar-ho tot amb exactitud, però, coneixent a mon pare, segur que li va explicar punt per agulla com era el treball que feien els miners de Mequinensa començant per explicar-li que el seu treball de 'picador' consistia en arrancar el carbó a cop de pic a través d'un petitíssim túnel, de poc més de mig metre d'alt, que li deien 'canyo', que ell anava construint mentre resseguia les vetes de carbó. És més que segur que li expliqués també que el carbó arrencat el treia de dins del 'canyo', fins a l'oberta, amb un carretó pla, de pocs centímetres de fons, que disposava de tres petites rodetes i que li deien 'gat'. Li va d'explicar que a dins de la mina, per veure-s'hi, feia servir 'llum de carburo'. És de suposar que li parles del treball dels 'galeriàers'. I que li expliqués que eren els que anaven obrint-se pas si calia fent servir cartutxos de dinamita.

El Minero

Val a dir que Ricardo Zamora, abans d'aquesta visita a Mequinensa ja n'havia sentit parlar de la

nostra família de Mequinensa i del seu treball, com a miners, que feien alguns dels seus membres.

Durant la Guerra Civil, mon iaio Mateu, les seues filles Marieta, Rosario -ma mare- i la recent nascuda Lina, filla de Marieta, van anar a parar com a refugiats a Gavà. A Gavà van conèixer i van fer una gran amistat amb els masovers (els Balsells-Moyà) que regentaven l'immens hort de la Boada situat a dintre del poble i del qual eren propietaris la família Roca (la del sanitaris). Acabada la guerra, l'amistat entre les dos famílies va continuar i les visites dels amics de Gavà a Mequinensa i de la meua família a Gavà eren freqüents. Encara avui en dia hi tinc relació amb la Teresina Balsells, la filla petita dels masovers que actualment té 90 anys. La Teresina n'és l'autora d'un interessant llibre de memòries familiars⁽³⁾ on es poden trobar detalls d'aquesta relació, que he comentat, entre la seua família i la meua.

Recordo que Agustí Faura, els dilluns, que era dia de descans pels jugadors de l'Espanyol, solia visitar a la família Balsells-Moyà, ja que era molt amic de Josep Maria, el fill gran dels masovers. De tant en tant Faura s'hi presentava amb algun company seu de l'Espanyol. Ricardo Zamora també es va fer present alguna vegada a l'hort de la Boada. Jo, que per coses de la vida, entre els anys 1955 i 1957 vaig estar vivint ininterrompudament a l'hort de la Boada amb els amics de Gavà, vaig conèixer Ricardo Zamora, qui no se'n va estar de preguntar qui era jo. I recordo que li van dir que era fill d'uns amics de Mequinensa i que mon pare era miner.

Zamora, un servidor davant seu, amb altres persones a l'hort de la Boada l'any 1956. Foto J.M. Balsells.

També recordo perfectament el comentari que van fer els grans, després que Zamora se n'anés: “Quin home més senzill, simpàtic i agradable, amb el famós que és”. També tinc a la memòria, el satisfet que Zamora se'n tornava cap a casa carregat de fruites i verdures de primera qualitat collides expressament per a ell.

Una de les coses que recordo, i aquesta si que la recordo clarament, és que mon pare va fer servir la paraula 'malacaté', una paraula que jo, amb només 9 anys, no vaig ser capaç d'entendre que volia dir, però em va agradar com sonava i, segura-

ment per aquest motiu, se'm va quedar gravada per sempre. En el pas dels anys vaig saber que el 'malacate' era una instal·lació, que disposaven algunes mines de Mequinensa que tenien la 'bocamina' a la pendent de la muntanya, per poder transportar el carbó a través d'una espècie de tobogan o en vagonetes, fins a la part inferior on es trobava la 'plaça' o el 'carregador'. És de suposar que el Minero li parlés al Divino que quasi tot de carbó de les mines de Mequinensa es transportava amb llaüts fins a l'estació de tren de Faió i que des de allí es feia arribar a les fàbriques de tot Catalunya.

Una altra de les coses que recordo que van parlar va ser de la perillositat del treball de miner i ben segur que mon pare li va d'explicar que, a les mines de Mequinensa, el que s'extreia era carbó de lignit i que aquest tipus de carbó no té la perillositat del carbó d'hulla, ni per a la salut ni per a les temudes explosions ocasionades pel gas grisú. Que els perills greus de les mines de Mequinensa eren els accidents, a vegades mortals, produïts pel desprendiment de material del sostre en forma de llosa, conegudes com a 'clapa', i els produïts per algun descuit en la manipulació de la dinamita.

El Divino, a l'adonar-se de com era de dur i sacrificat el treball de miner, li va dir al Minero: "Us podríem enviar a treballar a les mines alguns dels jugadors de l'Espanyol; aquells que contínuament es queixen dels entrenaments, perquè sàpiguen el que és treballar dur". A lo que el Minero li va contestar que quasi tots els jugadors de l'equip del Mequinensa eren miners i, per dir alguna cosa més, m'imagino fent la mitja rialleta tan característica d'ell, va afegir "no seria mala idea que mos enviésseu algun jugador de l'Espanyol, dels joves, per reforçar l'equip del Poble".

La conversa va quedar interrompuda per la tornada del grup de caçadors amb dos conills al morral abatuts per Marcel Domingo.

El contingut de la conversa entre el Minero i el Divino va arribar a oïts dels directius del Mequinensa i els va cridar l'atenció les paraules del Divino i la posterior reacció del Minero; i se'ls va ocórrer que podrien demanar-li a l'Espanyol algun jugador jove, perquè s'anés foguejant a l'equip del Poble de la Tercera Divisió. Per demanar no es perd res, van de pensar. Mon pare va ser l'encarregat de contactar amb Agustí Faura i la resposta no es va fer esperar. L'Espanyol, va estar d'acord en deixar dos jugadors joves de forma gratuïta a l'equip del Poble, però amb la condició que els acompanyés com a jugador, i al mateix temps els tutelés, José Parra, un jugador del primer equip de l'Espanyol amb qui ja no contaven. Recordo el content que va vindre a casa mon pare després de conèixer aquesta notícia, i la il·lusió que em va fer a mi. El president i directius del Mequinensa no s'ho acaben de

creure, perquè Parra, era un jugador internacional molt conegut. Parra va formar part de la selecció espanyola que va derrotar la selecció anglesa, aquella selecció que un periodista espanyol va batejar com la *Pérfida Albión*, en els mundials celebrats a Brasil, amb el famós gol de Zarra. I Parra va jugar com a titular tots els partits d'aquell mundial sent elegit el millor central del torneig.

Mundial de Brasil 1950. Alineació selecció espanyola: Ramallets, Gonzalvo III, Alonso, Gonzalvo II, Puchades, Basora, Igoa, Zarra, Panizo, Gainza i Parra.

Recordo, perquè en parlàvem a casa, que les negociacions anaven per bon camí, però finalment els dos clubs no van aconseguir ficar-se d'acord. El probable motiu del desacord l'he sabut, o més ben dit l'he deduït ara mentre investigava que se'n va fer de Parra aquella temporada. A Parra, segons van dir els diaris de l'època que he consultat per internet, el va fitxar el Cartagena de tercera divisió per 400.000 pessetes, una quantitat, encara que hagués set la meitat, inassolible per l'equip del Poble.

Els que heu llegit aquest text, haureu pogut adonar-vos-en que aquesta història de futbolistes i miners, rescatada de la memòria d'un xiquet, per a ser contada ara d'adult, són retalls de records, alguns perfectament conservats i d'altres mig oblidats. Però bé, ja hem arribat fins aquí i no us sabria dir quin dels dos, si el Minero o el Divino, va sortir més satisfet i enriquit d'aquella conversa de tres hores. Jo ho deixaria en un empat.

El Minero va nèixer a Mequinensa el 21 d'agost de 1920 i va morir a Barcelona el 21 de març del 2000. El Divino va nèixer a Barcelona el 21 de gener de 1901 i hi va morir el 8 de setembre de 1978.

Andreu Coso

NOTES:

- (1) Diari *ABC* del 5 d'agost; *La Vanguardia* del 5 d'agost i del 6 d'agost.
- (2) Revista *Fogaril i Calaixera*, núm 76, desembre 2009 i núm. 80 de desembre 2010.
- (3) *Els Balsells de la Boada, pagesos de Gavà al segle XX-2012-* Col·lecció la Nostra Gent, núm. 8 -Associació d'Amics del Museu de Gavà.